

В.А. Медведєв, О.О. Ільєнко

Державний дендрологічний парк "Тростянець" НАН України
с. Тростянець, Ічнянський р-н, Чернігівська обл, 16742 Україна
e-mail: dendropark@ukr.net

ПРЕДСТАВЛЕНІСТЬ СОЗОФІТІВ РІЗНОГО РІВНЯ ОХОРОНИ У ТРАВ'ЯНИСТОЇ ФЛОРИ ДЕНДРОПАРКУ "ТРОСТЯНЕЦЬ" НАН УКРАЇНИ

Дендрологічний парк, трав'яниста флора, созофітна фракція, еколого-ценотична група

ПРЕДСТАВЛЕНІСТЬ СОЗОФІТІВ РІЗНОГО РІВНЯ ОХОРОНИ У ТРАВ'ЯНИСТОЇ ФЛОРИ ДЕНДРОПАРКУ "ТРОСТЯНЕЦЬ" НАН УКРАЇНИ. В.А. Медведєв, О.О. Ільєнко. – У статті наведено результати дослідження таксономічної, еколого-ценотичної, аутфітосозологічної структури созофітів трав'янистої флори та характеру поширення їх у дендропарку "Тростянець".

Созофітна фракція трав'янистої флори дендропарку нараховує 92 види, що належать до 79 родів і 36 родин. Переважну більшість созофітних видів трав'янистих рослин виявлено серед представників відділу Magnoliophyta – 94,6% від загальної кількості видів-созофітів, серед яких переважають представники класу Magnoliopsida – 80,5%.

На підставі аналізу інвентаризаційних матеріалів 2005–2012 рр. встановлено, що із 348 видів трав'янистих рослин дендропарку 92 види (26,4%) охороняються червоними списками різного рангу. З них до Червоної книги України (ЧКУ) внесено 5 видів (з них до інших списків – 3); до офіційних регіональних переліків (РП) – 86 (з них до інших списків – 27); до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів (ЧС МСОП) – 7 видів (з них до інших списків – 7); до Європейського червоного списку (ЄЧС) – 28 (з них до інших списків – 24).

У созофітній фракції виділено 6 еколого-ценотичних груп. Найбільшою кількістю представлені види світлих суходільно-лучних галявин (*Adonis vernalis*, *Hedysarum ucrainicum*, *Daucus carota*, *Festuca heterophylla* та ін.), всього – 37 (40,2% від загальної кількості созофітних видів) та групи затінених галявин і узлісь під пологом (*Equisetum arvense*, *Saponaria officinalis*, *Geranium palustre*, *Glyceria nemoralis* та ін.), всього – 29 видів (31,5%).

64 созофітних види в умовах дендропарку трапляються рідко, що є підставою віднести їх на локальному рівні до природоохоронного статусу "рідкісні". Зважаючи на досить активний і неминучий антропогенний вплив на рослини в умовах дендропарку, доцільне проведення постійного моніторингу стану популяцій видів трав'янистої флори, зокрема нечисленних її представників, що мають єдине місцезнаходження у парку.

ПРЕДСТАВЛЕННОСТЬ СОЗОФИТОВ РАЗНОГО УРОВНЯ ОХРАНЫ В ТРАВЯНИСТОЙ ФЛОРЕ ДЕНДРОПАРКА "ТРОСТЯНЕЦЬ" НАН УКРАИНЫ. В.А. Медведев, А.А. Ильенко. – В статье приведены результаты исследования таксономической, эколого-ценотической, аутфитосозологической структуры созофитов травянистой флоры и характера распространения их в дендропарке "Тростянец".

Созофитная фракция травянистой флоры дендропарка насчитывает 92 вида, которые принадлежат 79 родам и 36 семействам. Подавляющее большинство созофитных видов травянистых растений выявлено среди представителей отдела Magnoliophyta – 94,6% от общего количества созофитных видов, среди которых преобладают представители класса Magnoliopsida – 80,5%.

На основании анализа инвентаризационных материалов 2005–2012 гг. установлено, что из 348 видов травянистых растений дендропарка 92 вида (26,4%) охраняются "красными списками" различного ранга: Красной книгой Украины – 5 видов (из них другими списками – 3), региональными перечнями – 86 (из них другими – 27), Красным списком Международного союза охраны природы и природных ресурсов (КС МСОП) и другими списками – 7 видов; Европейским красным списком – 28 (из них другими списками – 24).

В созофитной фракции выделено 6 эколого-ценотических групп. Наибольшим количеством представлены виды светлых суходольно-луговых полей (*Adonis vernalis*, *Viola tricolor*, *Hedysarum ucrainicum*, *Daucus carota*, *Festuca heterophylla* и др.), всего – 37 (40,2,0% от общего количества созофитных видов) и группа затененных полей и опушек под пологом (*Equisetum arvense*, *Saponaria officinalis*, *Viola odorata*, *Geranium palustre*, *Glyceria nemoralis* и прочие), всего – 29 видов (31,5%).

64 созофитних вида в умовах дендропарку зустрічаються рідко, що дозволяє віднести їх на локальному рівні к природоохоронному статусу "рідкіє". Учи́тува́єсьєма активне і неизбе́жне антропогенне впли́вє в умовах дендропарку, цієсообразно прове́денє постійного моніторинга состо́єння популяцій видів трав'янистої флори, в частності не́многочисленних єго предста́вительє, котріє ємають єдинственне місце́нахо́жде- нє в парку.

SOZOPHYTE REPRESENTATION OF VARIOUS PROTECTION LEVEL IN GRASSY FLORA OF THE DENDROLOGICAL PARK "TROSTJANETS" NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE. V.A. Medvedev, A.A. Iljenko. – The research results of taxonomical, environmental cenotic, outphytosozological structure of sozophyte species of grassy flora and character of their distribution in the dendropark "Trostjanets" are shown in the paper.

The sozophyte fraction of grassy flora of the dendropark has 92 species, which belong to 79 genus and 36 families. The majority of sozophyte species of grassy plants is found among the representatives of Magnoliophyta group – 94,6% (of total quantity of sozophyte species), among that the representatives of Magnoliopsida class – 80,5% dominate.

Based on analysis of inventory materials 2005–2012 it is determined that 92 species (26,4%) out of 348 species of grassy plants of the dendropark are protected by the "Red lists" of different rang: 5 species are listed in the Red book of Ukraine (3 of them in other lists), regional "Red lists" – 86 (27 of them in other), 7 species are protected by the Red list of the International Union of Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN) (7 of them by other lists), by the European Red List – 28 (24 of them by other lists).

The six environmental cenotic groups are distinguished in sozophyte fraction of grassy flora of the dendropark. The greatest number are presented by species of the light dry meadow glades (*Adonis vernalis*, *Viola tricolor*, *Hedysarum ucrainicum*, *Daucus carota*, *Festuca heterophylla* and others), total are 37 (40,2%), and a group of the shaded glades and edges under canopy (*Equisetum arvense*, *Saponarian officinalis*, *Viola odorata*, *Geranium palustre*, *Glyceria nemoralis* and others), total – 29 (31,5%) of general quantity of sozophyte species.

The 64 sozophyte species occur rarely in the dendropark that enable to put them to nature protection status "rare" at the local level. Taking into account very active and inevitable anthropogenic influence in the conditions of dendropark, it is advisable to conduct the permanent monitoring of the state of populations of grassy flora species, in particular some representatives that have a singular location in the park.

Одним із важливих аспектів сучасної стратегії захисту біосфери Землі є охорона рослинного світу, яка полягає у збереженні та примноженні рослинного різноманіття, охороні популяцій рідкісних і зникаючих видів. Значну роль у вирішенні цієї проблеми відіграють ботанічні сади і дендропарки, які є об'єктами природно-заповідного фонду України.

Старовинний парк ландшафтного типу, яким є дендропарк "Тростянець", що заснований у 1830-х роках Іваном Михайловичем Скоропадським, розташований у південно-східній лісостеповій частині Чернігівської області – регіоні з традиційно інтенсивним веденням сільського господарства.

Дендропарк активно відвідується туристами, що, як правило, може супроводжуватись витоптуванням травостою, зриванням квітів, а іноді і викопуванням цінних рослин та іншими факторами негативного впливу. Парк знаходиться в оточенні полів та поблизу населеного пункту (с. Тростянець), що певним чином сприяє занесенню на його територію бур'яново-рудеральних рослин і значною мірою зумовлює значну участь синантропних видів у трав'янистій парковій флорі.

Територія дендропарку умовно поділена на 4 ландшафтних райони: рівнинно-пейзажний (51,5 га) – типові для парку ландшафти з чергуванням деревних груп і галявин в умовах рівнинного рельєфу зі слабким схилом до Тростянецької балки; приозерно-балковий (32,8 га) включає всю систему балок з водотоками; пагорбкуватий (19,5 га) – локальна, порівняно підвищена територія лівобережжя Великого ставу зі штучним рельєфом; лісовий район (24,6 га) – захисна зона парку.

Трав'яниста рослинність парку – важливий ландшафтний біоценотичний та декоративний елемент, актуальність вивчення і збереження якого, на наш погляд, не викликає сумнівів. Флора трав'янистих рослин дендропарку нараховує 348 видів, що належать до 228 родів і 59 родин, які розподіляються по відділах таким чином: Equisetophyta (Хвоще-

подібні) – 3 види, 1 рід, 1 родина; Pteridophyta (Папоротеподібні) – 3 види, 2 роди, 2 родини; Magnoliophyta – 342 види, 225 родів, 56 родин, з них Magnoliopsida (Дводольні) – 282 види, 187 родів, 46 родин, Liliopsida (Однодольні) – 60 видів, 38 родів, 10 родин. У флорі парку 31 (52,5%) монотипна родина (з одним родом), з них родин, що містять один рід і один вид – 24 (40,7%), монотипних (одновидових) родів – 171 (75,0%). Синантропна фракція складає 77 видів (21,2% флори парку), які належать до 43 родів і 23 родин (Нестеренко и др., 2009, 2012).

Вирішення природоохоронних питань у дендропарку здійснюється шляхом періодичного проведення ботанічних інвентаризацій, виявлення созофітів і раритетних видів паркової дендро- і трав'янистої флори, дослідження еколого-ценотичної та географічної структури і особливості їх динаміки, розробки та реалізації заходів по збереженню та збагаченню фіторізноманіття.

Метою досліджень був аналіз представленості трав'янистих видів, внесених в офіційні червоні списки різного рангу, які зростають на території дендрологічного парку, а також визначення характеру поширення созофітних видів у ландшафтних районах дендропарку.

Матеріал та методи

Об'єктом досліджень були види, внесені до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи (ЧС МСОП) (Червоний список ..., 2017), Європейського червоного списку (ЄЧС) (Європейський червоний список ..., 2017), Червоної книги України (ЧКУ) (Червона книга ..., 2009) та офіційних регіональних переліків (РП) (Офіційні переліки ..., 2012) і представлені у трав'янистій флорі дендропарку. Сукупність цих видів в подальшому визначається як "созофітна фракція".

Варто зауважити, що серед видів, внесених до Червоного списку МСОП і ЄЧС з категорією LC (під невеликою загрозою), є чимало рослин, які в умовах України та Чернігівського регіону є досить поширеними і не потребують застосування до них природоохоронних заходів (*Urtica dioica* L., *Rorippa brachycarpa* (C.A.Mey.) Hayek, *R. sylvestris* (L.) Bess., *Lemna minor* L. та ін.). А тому до переліку созофітів, представлених у трав'янистій флорі дендропарку, включені лише види, у яких за світовою оцінкою відмічена тенденція до зменшення чисельності популяції.

Списки видів трав'янистої флори дендропарку складені на підставі інвентаризаційних матеріалів 2005–2012 рр.

Латинські назви видів рослин наведено згідно з ЧС МСОП (2017) та "Определителем высших растений Украины" (1987).

Результати та обговорення

Із 348 видів, що складають флору трав'янистих рослин дендропарку, созофітна фракція нараховує 92 види (таблиця), що належать до 79 родів і 36 родин і розподіляються по відділах таким чином: Equisetophyta (Хвощеподібні) – 2 види, 1 рід, 1 родина; Pteridophyta (Папоротеподібні) – 3 види, 2 роди, 2 родини; Magnoliophyta (Покритонасінні) – 87 видів, 76 родів, 33 родини, з них Magnoliopsida (Дводольні) – 70 видів, 61 рід, 27 родин, Liliopsida (Однодольні) – 17 видів, 15 родів, 6 родин.

Аутофитосозологічна характеристика созофітної фракції трав'янистої флори дендропарку

№ з/п	Назва виду	Світова оцінка тенденції змін чисельності популяції	Природоохоронний статус			
			ЧС МСОП	ЄЧС	ЧКУ	РП
1	2	3	4	5	6	7
Відділ Equisetophyta (Хвощеподібні)						
Equisetaceae (Хвощові)						
1.	<i>Equisetum fluviatile</i> L.	стабільна	LC	-	-	Дн. (рідкісний), Дц., Лг.
2.	<i>Equisetum pratense</i> L.	-	-	-	-	Хр.

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7
Відділ Pteridophyta (Папоротеподібні)						
Athyriaceae (Безщитникові)						
3.	<i>Athyrium filix-femina</i> (L.) Roth	-	-	-	-	Дн. (вразливий), Дц., Кд., Лг., Хр.
Aspidiaceae (Щитникові)						
4.	<i>Dryopteris carthusiana</i> (Will.) H.P.Fusch	-	-	-	-	Дн. (рідкісний), Дц., Кд., Лг., Хр.
5.	<i>Dryopteris filix-mas</i> (L.) Schott.	-	-	-	-	Дн. (рідкісний), Дц., Кд., Лг.
Відділ Magnoliophyta (Покритонасінні)						
Клас Magnoliopsida (дводольні)						
Aristolochiaceae (Хвилівникові)						
6.	<i>Asarum europaeum</i> L.	-	-	-	-	Дн. (рідкісний), Дц. Лг.
Nymphaeaceae (Лататтєві)						
7.	<i>Nuphar lutea</i> (L.) Smith	стабільна	LC	LC	-	Дн. (рідкісний), Дц., Ів., Лг., Од. (вразливий), Тр., Хр., Чр., м. Київ
Ranunculaceae (Жовтецеві)						
8.	<i>Actaea spicata</i> L.	зменшення	-	LC	-	Дн. (зниклий), Тр., Хр., Хм.
9.	<i>Adonis vernalis</i> L.	невідома	-	LC	неоцінений	Дн. (вразливий), Дц., Кд., Лг., Лв. (вразливий), Мк., Од. (недостатньо вивчений), Пл. (рідкісний), Хр., Хс. (рідкісний), Хм., Чн., м. Київ
10.	<i>Anemone ranunculoides</i> L.	-	-	-	-	Дн. (рідкісний), Зп.
11.	<i>Anemone sylvestris</i> L.	-	-	-	-	Дн. (вразливий), Дц., Жт. (рідкісний), Зп., Кв., Кд., Лг., Мк., Од. (недостатньо вивчений), Пл. (рідкісний), Рв., См., Хр., Хс. (рідкісний), Хм. Чн., м. Київ
12.	<i>Aquilegia vulgaris</i> L.	-	-	-	-	Вл., Жт. (рідкісний), Кв., Лв. (рідкісний), Рв., См., Тр., Чр.
13.	<i>Caltha palustris</i> L.	стабільна	LC	LC	-	Дн. (рідкісний), Дц.
14.	<i>Ranunculus auricomus</i> L.	-	-	-	-	Дн. (вразливий), Дц., Лг.
15.	<i>Thalictrum aquilegiifolium</i> L.	-	-	-	-	См., Тр.
Fumariaceae (Руткові)						
16.	<i>Corydalis solida</i> (L.) Clairv.	-	-	-	-	Дц., Од. (вразливий), Хс. (рідкісний)
Urticaceae (Кропивові)						
17.	<i>Urtica urens</i> L.	зменшення	-	LC	-	-
Caryophyllaceae (Гвоздичні)						
18.	<i>Arenaria brevifolia</i> Gilib.	-	-	-	-	Хм.
19.	<i>Dianthus deltoides</i> L.	-	-	-	-	Дц.
20.	<i>Eremogone micradenia</i> (P. Smirn.) Ikonn.	-	-	-	-	Дн. (вразливий), Зп.
21.	<i>Gypsophilla paniculata</i> L.	-	-	-	-	Зк., Лв. (недостатньо відомий)
22.	<i>Silene nutans</i> L.	-	-	-	-	Дн. (недостатньо вивчений)
Polygonaceae (Гречкові)						
23.	<i>Polygonum bistorta</i> L.	збільшення	-	LC	-	Пл. (рідкісний), Хр.
Hypericaceae (Звіробійні)						
24.	<i>Hypericum montanum</i> L.	-	-	-	-	Пл. (вразливий)
Brassicaceae (Хрестоцвіті)						
25.	<i>Draba nemorosa</i> L.	-	-	-	-	Лв. (недостатньо відомий)

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7
Primulaceae (Первоцвіті)						
26.	<i>Primula veris</i> L.	зменшення	-	LC	-	Вн., Дн. (зниклий), Кв., Кд., Мк., Пол. (рідкісний), Хр., Хм.
Euphorbiaceae (Молочайні)						
27.	<i>Mercurialis perennis</i> L.	-	-	-	-	Дц., Лг.
Rosaceae (Розові)						
28.	<i>Agrimonia eupatoria</i> L.	зменшення	-	LC	-	-
29.	<i>Filipendula vulgaris</i> Moench.	зменшення	-	LC	-	Тр.
30.	<i>Fragaria moschata</i> Duch.	невідома	-	LC	-	Лг. Пл. (рідкісний), Чн.
31.	<i>Fragaria vesca</i> L.	невідома	-	LC	-	Дн. (зникаючий)
32.	<i>Geum rivale</i> L.	-	-	-	-	Дн. (зниклий з відусіль), Лг.
33.	<i>Potentilla alba</i> L.	-	-	-	-	Вн., Вл., Дн. (недостатньо вивчений), Зк., Лв. (рідкісний), Пл.
34.	<i>Potentilla thuringiaca</i> Bern. ex Link	-	-	-	-	Зк.
35.	<i>Potentilla thyrsoflora</i> Huels ex Zimmeter	-	-	-	-	Дн. (недостатньо вивчений)
36.	<i>Poterium sanguisorba</i> L.	-	-	-	-	Дн. (недостатньо вивчений), Хр., Хм.
37.	<i>Sanguisorba officinalis</i> L.	зменшення	-	LC	-	Дн. (рідкісний), Зп., Пл. (рідкісний), Хр.
Fabaceae (Бобові)						
38.	<i>Astragalus cicer</i> L.	зменшення	-	LC	-	-
39.	<i>Hedysarum ucrainicum</i> Kaschm.	-	-	-	зникаючий	-
40.	<i>Lotus olgae</i> Klokov	стабільна	-	LC	-	Лг.
41.	<i>Trifolium montanum</i> L.	-	-	-	-	Тр.
Geraniaceae (Геранієві)						
42.	<i>Geranium palustre</i> L.	-	-	-	-	Дн. (зникаючий)
43.	<i>Geranium pratense</i> L.	-	-	-	-	Дн. (недостатньо вивчений)
Balsaminiaceae (Бальзамінові)						
44.	<i>Impatiens noli-tangere</i> L.	-	-	-	-	Дн. (рідкісний)
Apiaceae (Зонтичні)						
45.	<i>Angelica sylvestris</i> L.	невідома	LC	-	-	Дн. (вразливий), Лг.
46.	<i>Archangelica officinalis</i> Hoffm.	-	-	-	-	Дц., Лг.
47.	<i>Pimpinella saxifraga</i> L.	-	-	-	-	м. Севастополь
48.	<i>Selinum carvifolia</i> (L.) L.	-	-	-	-	Лг.
Adoxaceae (Адоксові)						
49.	<i>Adoxa moschatellina</i> L.	-	-	-	-	Дн. (недостатньо вивчений)
Valerianaceae (Валеріанові)						
50.	<i>Valeriana exaltata</i> J.C.Mikan	-	-	-	-	Од. (недостатньо вивчена), Пл. (рідкісний), Хм.
Aprocynaceae (Барвінкові)						
51.	<i>Vinca minor</i> L.	стабільна	-	LC	-	Пл. (рідкісний), Хр.
Gentianaceae (Тирличеві)						
52.	<i>Centaurium erythraea</i> Rafn.	стабільна	LC	LC	-	Кд., Хм.
Rubiaceae (Маренові)						
53.	<i>Galium intermedium</i> Schult.	-	-	-	-	См.
54.	<i>Galium verum</i> L.	зменшення	-	LC	-	-
Boraginaceae (Шорстколисті)						
55.	<i>Nonea pulla</i> (L.) DC.	-	-	-	-	Зк.

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7
56.	<i>Pulmonaria obscura</i> Dumort.	-	-	-	-	Лг.
Solanaceae (Пасльонові)						
57.	<i>Physalis alkekengi</i> L.	стабільна	-	LC	-	Дц., Ів., Кд. Лг., Тр.
Scrophulariaceae (Ранникові)						
58.	<i>Melampyrum nemorosum</i> L.	-	-	-	-	Дн. (рідкісний), Дц., Лг.
59.	<i>Pedicularis kaufmannii</i> Pinzg.	-	-	-	-	Вн., Дн. (рідкісний), Жт. (зникаючий), Кв., Кд., Лв. (рідкісний), Пл. (рідкісний), См., Тр., Хр., Хм.
60.	<i>Veronica officinalis</i> L.	зменшення	-	LC	-	Дн. (зниклий звідусіль), Дц., Лг.
61.	<i>Veronica serpyllifolia</i> L.	-	-	-	-	Дн. (рідкісний), Дц.
Lamiaceae (Губоцвіті)						
62.	<i>Lamium album</i> L.	стабільна	-	LC	-	Дн. (недостатньо вивчений)
63.	<i>Salvia pratensis</i> L.	-	-	-	-	Дц., Хр.
Campanulaceae (Дзвоникові)						
64.	<i>Campanula persicifolia</i> L.	-	-	-	-	Дн. (вразливий), Дц., Лг., Од. (недостатньо вивчений), Пл. (рідкісний), См., Хр., Хм.
65.	<i>Campanula rapunculoides</i> L.	-	-	-	-	м. Севастополь
66.	<i>Campanula rotundifolia</i> L.	-	-	-	-	Дн. (зниклий)
Asteraceae (Айстрові)						
67.	<i>Aster amelloides</i> Bess.	-	-	-	-	Пл. (рідкісний)
68.	<i>Carlina biebersteinii</i> Bernh. ex Hornem.	-	-	-	-	Дн. (недостатньо вивчений)
69.	<i>Cirsium pannonicum</i> (L. fil.) Link.	-	-	-	-	Ів., Лв. (рідкісний)
70.	<i>Gnaphalium sylvaticum</i> L.	-	-	-	-	Пл. (рідкісний)
71.	<i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench	зменшення	-	NT	-	Од. (недостатньо вивчений), Тр.
72.	<i>Leucanthemum vulgare</i> Lam.	-	-	-	-	Дц., Лг.
73.	<i>Petasites hybridus</i> (L.) Gaertn.-Mey. et Scherb.	стабільна	-	LC	-	Дн. (зниклий звідусіль), Тр.
74.	<i>Sonchus palustris</i> L.	стабільна	LC	-	-	Зк.
75.	<i>Telekia speciosa</i> (Schreb.) Baumg.	-	-	-	-	Дн. (зниклий звідусіль), Тр., Хм.
Клас Liliopsida (однодольні)						
Liliaceae (Лілійні)						
76.	<i>Anthericum ramosum</i> L.	-	-	-	-	Дн. (вразливий), Дц., Ів., Лг., Од. (недостатньо вивчений), м. Севастополь
77.	<i>Convallaria majalis</i> L.	стабільна	-	LC	-	Вн., Дн. (рідкісний), Дц., Зп., Кд., Од. (недостатньо вивче- ний), Пл. (рідкісний), Тр., Хс. (вразливий), м. Київ
78.	<i>Gagea lutea</i> (L.) Ker.-Gawl	-	-	-	-	Дн. (рідкісний)
79.	<i>Majanthemum bifolium</i> (L.) F. W. Schmidt	-	-	-	-	Дн. (зниклий звідусіль), Дц., Пл. (вразливий), Хр.
80.	<i>Scilla bifolia</i> L.	стабільна	-	LC	-	Вн., Дн. (рідкісний), Зп., Кв., Пл. (рідкісний), См., Хр., Хс. (порівняно рідкісний), Чн., м. Київ

Закінчення таблиці

1	2	3	4	5	6	7
Amaryllidaceae (Амарилісові)						
81.	<i>Galanthus nivalis</i> L.	зменшення	NT	NT	неоцінений	Дн. (зниклий звідусіль), Од. (вразливий)
Asparagaceae (Холодкові)						
82.	<i>Asparagus officinalis</i> L.	невідома	-	LC	-	Зк., Тр.
Juncaceae (Ситникові)						
83.	<i>Luzula multiflora</i> (Ehrh.) Lej.	-	-	-	-	Дн. (недостатньо вивчений)
Cyperaceae (Осокові)						
84.	<i>Carex limosa</i> L.	стабільна	-	LC	-	Вн., Вл., Жт. (порівняно рідкісний), Зк., Ів., Кв., Рв., См., Хм., Чн.
85.	<i>Carex pilosa</i> Scop.	-	-	-	-	Дн. (вразливий), Дц., Лг.
86.	<i>Carex umbrosa</i> Host	-	-	-	неоцінений	-
Poaceae (Злакові)						
87.	<i>Anthoxanthum odoratum</i> L.	-	-	-	-	Дн. (зниклий)
88.	<i>Briza media</i> L.	-	-	-	-	Дн. (недостатньо вивчений)
89.	<i>Deschampsia caespitosa</i> (L.) Beauv.	-	-	-	-	Дн. (зниклий звідусіль)
90.	<i>Festuca heterophylla</i> Lam.	стабільна	-	LC	вразливий	Лв. (вразливий), Хм.
91.	<i>Melica nutans</i> L.	-	-	-	-	Дн. (неоцінений)
92.	<i>Molinia caerulea</i> (L.) Moench	-	-	-	-	Дн. (вразливий), Дц., Хс. (рідкісний)

Примітки: ЧС МСОП – Червоний список Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів; ЄЧС – Європейський червоний список; ЧКУ – Червона книга України; РП – Регіональний перелік. Вн. – Вінницька область, Вл. – Волинська область, Дн. – Дніпропетровська область, Дц. – Донецька область, Жт. – Житомирська область, Зк. – Закарпатська область, Зп. – Запорізька область, Ів. – Івано-Франківська область, Кв. – Київська область, Кд. – Кіровоградська область, Лг. – Луганська область, Лв. – Львівська область, Мк. – Миколаївська область, Од. – Одеська область, Пл. – Полтавська область, Рв. – Рівненська область, См. – Сумська область, Тр. – Тернопільська область, Хр. – Харківська область, Хс. – Херсонська область, Хм. – Хмельницька область, Чр. – Чернівецька область, Чн. – Чернігівська область.

Таким чином, переважну більшість созофітних видів виявлено серед представників відділу Magnoliophyta – 94,6%, серед яких переважають представники класу Magnoliopsida – 80,5%.

Найбільшу кількість созофітних видів містять родини: Rosaceae – 10 (10,9% від загальної кількості), Asteraceae – 9 видів (9,8%), Ranunculaceae – 8 (8,7%), Poaceae – 6 (6,5%). Найбільш видомісткими родами є: *Carex* L., *Potentilla* L. і *Campanula* L., які містять по 3 види.

У досліджуваній созофітній фракції виділено 6 еколого-ценотичних груп. Найбільшою кількістю представлені види світлих суходільно-лучних галявин (*Adonis vernalis*, *Thalictrum aquilegifolium*, *Arenaria brevifolia*, *Dianthus deltoides*, *Eremogone micradenia*, *Gypsophilla paniculata*, *Silene nutans*, *Draba nemorosa*, *Primula veris*, *Agrimonia eupatoria*, *Filipendula vulgaris*, *Potentilla alba*, *P. thyrsoflora*, *Poterium sanguisorba*, *Astragalus cicer*, *Hedysarum ucrainicum*, *Lotus olgae*, *Trifolium montanum*, *Geranium pratense*, *Pimpinella saxifraga*, *Centaureum erythraea*, *Galium verum*, *Nonea pulla*, *Pedicularis kaufmannii*, *Veronica officinalis*, *Salvia pratensis*, *Aster amelloides*, *Carlina biebersteinii*, *Cirsium pannonicum*, *Helichrysum arenarium*, *Leucanthemum vulgare*, *Galanthus nivalis*, *Asparagus officinalis*, *Anthoxanthum odoratum*, *Briza media*, *Festuca heterophylla*, *Carex pilosa*, всього – 37 видів (40,2% від загальної кількості созофітних видів) та групи затінених галявин і узлісь під пологом (*Athyrium filix-femina*, *Dryopteris filix-mas*, *Anemone sylvestris*, *Aquilegia vulgaris*, *Ranunculus auricomus*, *Corydalis solida*, *Polygonum bistorta*, *Hypericum montanum*, *Fragaria moschata*, *F. vesca*, *Potentilla thuringiaca*, *Geranium palustre*, *Selinum carvifolia*, *Galium intermedium*, *Physalis alkekengi*, *Melampyrum nemorosum*, *Veronica serpyllifolia*, *Lamium*

album, *Campanula persicifolia*, *C. rapunculoides*, *C. rotundifolia*, *Gnaphalium sylvaticum*, *Telekia speciosa*, *Anthericum ramosum*, *Gagea lutea*, *Scilla bifolia*, *Luzula multiflora*, *Carex umbrosa*, *Melica nutans*, всього – 29 видів (31,5%). Лісова підпологова тінелюбна група нараховує 13 видів: *Equisetum pratense*, *Dryopteris carthusiana*, *Asarum europaeum*, *Actaea spicata*, *Anemone ranunculoides*, *Mercurialis perennis*, *Impatiens noli-tangere*, *Adoxa moschatellina*, *Vinca minor*, *Pulmonaria obscura*, *Convallaria majalis*, *Majanthemum bifolium*, *Molinia caerulea*; група сирих луків і заболочених місцезростань включає 10 видів: *Equisetum fluviatile*, *Caltha palustris*, *Geum rivale*, *Sanguisorba officinalis*, *Angelica sylvestris*, *Archangelica officinalis*, *Valeriana exaltata*, *Petasites hybridus*, *Carex limosa*, *Deschampsia caespitosa*; до водної та навколоводної еколого-ценотичної групи відносяться 2 види: *Nuphar lutea* та *Sonchus palustris*; до групи бур'яново-рудеральної рослинності належить *Urtica urens*.

За характером розповсюдження у парку созофіти розподіляються на 9 груп, представники яких характеризуються різною частотою трапляння та видовою рясністю: 1) трапляються повсюдно у великій і середній рясності, часто в якості домінантів, широка екологічна амплітуда (*Festuca heterophylla*); 2) трапляються повсюдно відповідно до екологічних умов зростання у великій і середній рясності, часто в якості кодомінантів у фітоценозах (*Asarum europaeum*, *Pulmonaria obscura* та *Anthoxanthum odoratum*); 3) трапляються часто, розсіяно, видова рясність середня, широка екологічна амплітуда (*Athyrium filix-femina*, *Dianthus deltoides*, *Agrimonia eupatoria*, *Fragaria vesca*, *Pimpinella saxifraga*, *Veronica officinalis*, *Aster amelloides*); 4) трапляються часто, розсіяно, видова рясність мала (*Dryopteris filix-mas*, *Actaea spicata*, *Thalictrum aquilegifolium*, *Filipendula vulgaris*, *Geranium palustre*, *G. pratense*, *Campanula rapunculoides*); 5) трапляються часто, локально, відповідно до екологічних умов зростання, видова рясність середня і мала (*Anemone ranunculoides*, *Silene nutans*, *Selinum carvifolia*, *Galium verum*, *Salvia pratensis*, *Leucanthemum vulgare*, *Telekia speciosa*, *Convallaria majalis*, *Carex pilosa*, *Briza media*); 6) трапляються рідко, розсіяно у малій рясності (*Ranunculus auricomus*, *Corydalis solida*, *Polygonum bistorta*, *Vinca minor*, *Galium intermedium*, *Asparagus officinalis*, *Carex umbrosa*, *Deschampsia caespitosa*); 7) трапляються рідко, локально у малій рясності, рідше середній, нечисленні місцезнаходження в парку (*Equisetum fluviatile*, *E. pratense*, *Anemone sylvestris*, *Aquilegia vulgaris*, *Urtica urens*, *Arenaria brevifolia*, *Eremogone micradenia*, *Gypsophilla paniculata*, *Fragaria moschata*, *Geum rivale*, *Poterium sanguisorba*, *Sanguisorba officinalis*, *Astragalus cicer*, *Trifolium montanum*, *Impatiens noli-tangere*, *Adoxa moschatellina*, *Valeriana exaltata*, *Nonea pulla*, *Veronica serpyllifolia*, *Lamium album*, *Campanula persicifolia*, *Gnaphalium sylvaticum*, *Helichrysum arenarium*, *Sonchus palustris*, *Gagea lutea*, *Luzula multiflora*, *Melica nutans*, *Molinia caerulea*); 8) трапляються дуже рідко, у малій рясності та мають лише одне місцезнаходження у парку (*Nuphar lutea*, *Adonis vernalis*, *Caltha palustris*, *Draba nemorosa*, *Primula veris*, *Mercurialis perennis*, *Potentilla alba*, *P. thyrsiflora*, *Hedysarum ucrainicum*, *Lotus olgae*, *Angelica sylvestris*, *Centaurium erythraea*, *Melampyrum nemorosum*, *Campanula rotundifolia*, *Cirsium pannonicum*, *Petasites hybridus*, *Anthericum ramosum*, *Majanthemum bifolium*, *Scilla bifolia*, *Galanthus nivalis*, *Carex limosa*); 9) трапляються надзвичайно рідко у єдиному екземплярі та в одному місцезнаходженні у парку (*Dryopteris carthusiana*, *Hypericum montanum*, *Potentilla thuringiaca*, *Archangelica officinalis*, *Physalis alkekengi*, *Pedicularis kaufmannii*, *Carlina biebersteinii*).

Таким чином, 64 види, які увійшли до вищенаведеного переліку (позиції 6–9), в умовах дендропарку трапляються дуже рідко.

Созофітні види трав'янистих рослин, які відмічені у єдиному місцезнаходженні, є найбільш динамічним елементом флори. Так, деякі види, знайдені у 2005–2006 рр., не були виявлені у наступних роках на своїх місцезростаннях (*Carlina biebersteinii*, *Melampyrum nemorosum*). На динаміку наявності трав'янистих видів та їх місцезнаходжень істотно впливає антропогенний чинник навантаження. Під час проведення у парку реконструкційних робіт зникли з місць попереднього знаходження *Archangelica officinalis*, *Valeriana exaltata* та *Majanthemum bifolium*. Вид *Securigera varia* (L.) Lassen (*Coronilla varia* L.) згідно флористичного списку 1981 р. траплявся в парку і арборетумі у великій і середній рясності, але із середини 1980-х років практично зник (одиночні місце-

знаходження відмічалися на узліссях, лише у місцях, які не викошувались). У 2005 і 2006 роках вид у парку не траплявся, у 2007 р. був знайдений єдиний квітучий екземпляр у пагорбкуватому ландшафтному районі парку серед куртин *Juniperus sabina* L. У 2008 р. популяція нараховувала вже декілька рослин, а у 2009 р. спостерігалось його розповсюдження на декількох відкритих ділянках району.

За червоними списками різного рангу досліджувані види розподіляються таким чином: до ЧКУ – 5 видів (з них до інших списків – 3); до РП – 86 (з них до інших списків – 27), до ЧС МСОП та інших списків – 7; до ЄЧС – 28 (з них до інших списків – 24).

Серед досліджених видів до ЧКУ внесені *Adonis vernalis* (природоохоронний статус – "неоцінений"), *Hedysarum ucrainicum* ("зникаючий"), *Galanthus nivalis* ("неоцінений"). Ці види мають єдине місцезнаходження у парку і представлені у малій рясності; *Carex umbrosa* ("неоцінений") – трапляється у парку рідко, розсіяно, у малій рясності; *Festuca heterophylla* ("вразливий") – трапляється повсюдно у великій і середній рясності, має широкую екологічну амплітуду.

Види, які увійшли до переліку регіонально рідкісних судинних рослин Чернігівської області: *Adonis vernalis* (міститься у 13 регіональних переліках України), *Potentilla alba* (у 10 переліках), *Scilla bifolia* (у 10 переліках), *Carex limosa* (у 10 переліках) – мають лише одне місцезнаходження у парку, представлені у малій рясності; *Anemone sylvestris* (внесений до 17 регіональних переліків), *Fragaria moschata* (внесений до 17 переліків) – у парку трапляються рідко, локально, у малій рясності, рідше середньої, мають нечисленні місцезнаходження.

Види, які на світовому і європейському рівнях охорони мають категорію NT (близький до загрозливого стану): *Helichrysum arenarium* (відмічена тенденція до зменшення чисельності популяції) – у парку трапляється рідко, локально, у малій рясності, рідше середньої, нечисленні місцезнаходження; *Galanthus nivalis* (зменшення чисельності популяції) – має лише одне місцезнаходження у парку, представлений у малій рясності.

Види категорії LC (під невеликою загрозою), у яких за світовою оцінкою відмічена тенденція до зменшення чисельності популяції: *Actaea spicata* – у парку трапляється часто, розсіяно, видова рясність мала; *Urtica urens* – трапляється рідко, локально, у малій рясності, рідше середній, нечисленні місцезнаходження в парку; *Primula veris* – трапляється дуже рідко, у малій рясності та має лише одне місцезнаходження у парку; *Agrimonia eupatoria* – трапляється часто, розсіяно, видова рясність середня, широка екологічна амплітуда; *Filipendula vulgaris* – трапляється часто, розсіяно, видова рясність мала; *Sanguisorba officinalis*, *Astragalus cicer* – трапляються рідко, локально, у малій рясності, рідше середній, нечисленні місцезнаходження в парку; *Galium verum* – трапляється часто, локально, у відповідності до екологічних умов зростання, видова рясність середня і мала; *Veronica officinalis* – трапляється часто, розсіяно, видова рясність середня, широка екологічна амплітуда.

Таким чином, зважаючи на досить активний і неминучий антропогенний вплив на рослини в умовах дендропарку, доцільно проводити постійний моніторинг стану популяцій видів трав'янистої флори, зокрема нечисленних її представників, що мають єдине місцезнаходження у парку. З метою забезпечення збереження цих видів на території парку необхідна розробка та реалізація заходів, спрямованих на зниження антропогенного впливу, зокрема обмеження сінокошіння та мінімізація об'єму реконструкційних робіт у місцях зростання цих видів, забезпечення їх розповсюдження на інші ділянки парку.

Висновки

Представленість созофітних видів різного рівня охорони в трав'янистій флорі дендропарку становить 92 види 79 родів і 36 родин. Переважна більшість цих видів належить до відділу Magnoliophyta – 94,6%, серед яких переважають представники класу Magnoliopsida – 80,5%.

За червоними списками різного рангу созофітні види розподіляються таким чином: до ЧС МСОП та інших списків внесено 7 видів; до ЄЧС – 28 (з них до інших списків – 24), до ЧКУ – 5 (з них до інших списків – 3); до РП – 86 (з них до інших списків – 27).

У досліджуваній созофітній фракції виділено 6 еколого-ценотичних груп. Найбіль-

шою кількістю представлені види світлих суходільно-лучних галявин та затінених галявин і узлісь під пологом.

За характером розповсюдження у парку созофіти розподіляються на 9 груп, представники яких характеризуються різною частотою трапляння та видовою різноманітністю. Серед них 64 види в умовах дендропарку трапляються рідко.

Зважаючи на досить активний антропогенний вплив на рослини в умовах дендропарку, доцільне проведення постійного моніторингу стану популяцій видів трав'янистої флори, зокрема нечисленних її представників, що мають єдине місцезнаходження у парку.

Європейський червоний список [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.iucnredlist.org.

Нестеренко В. П. Флористические исследования травяного покрова дендропарка "Тростянец" / В. П. Нестеренко, А. А. Ильенко, В. А. Медведев // Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова". – 2009. – Т. 11. – С. 61–69.

Нестеренко В. П. Синантропная флора травянистых растений дендропарка "Тростянец" и прилегающих территорий / В. П. Нестеренко, А. А. Ильенко, В. А. Медведев // Інтродукція рослин. – 2012. – № 4. – С. 64–75.

Определитель высших растений Украины / Д. Н. Доброчаева, М. И. Котов, Ю. Н. Прокудин и др. – К. : Наук. думка, 1987. – 548 с.

Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / укладачі Т. Л. Андрієнко, М. М. Перегрим. – Альтерпрес, 2012. – 148 с.

Червоний список МСОП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.iucnredlist.org.

Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 912 с.

Рекомендує до друку

Н.О. Гавриленко